

ZGORNJA ŠTIRNA

Naselje Nova vas leži na delu Bloške planote, kjer v bližini ni površinskih vodotokov, saj padavinske vode zaradi apnenčaste podlage hitro poniknejo v kraško podtalje. Zaradi oddaljenosti vasi od izvirov so leta 1863 vodo iz izvira Sušica pripeljali v središče vasi z lesenim vodovodom. Vodo so uporabljali za dnevno oskrbo, napajanje živali in zagotavljanje požarne varnosti.

Izvir Sušica je pod Volčjanskim hribom in je oddaljen približno 600 metrov od najstarejšega ohranjenega vodnjaka na Bloški planoti. Višinska razlika med izvirom in vasjo omogoča gravitacijski dotok vode v Zgornjo štirno, ki je zgrajena iz klesanih kamnitih blokov, med seboj povezanih z železnim obročem (»šina«). Gre za posebno tlorisno obliko vodnjaka z večjim pravokotnim bazenom in pretočnim koritom, ki se pojavlja samo na visokih kraških planotah z veliko količino letnih padavin. Privlačno oblikovana litoželezna pipa omogoča neprekinjen 24-urni pretok s količino 0,2 litra na sekundo, in to vse leto.

VODOVOD IZ BOROVIH CEVI

Za izdelavo lesenega cevovoda so strokovnjaki uporabili borov les, ki ima v nenehno vlažnem okolju dolgo življenjsko dobo. Lesene cevi so bile narejene iz ravnih neolupljenih debel s premerom okrog 20 centimetrov. Debla so vrtali z ročnimi svedri in jih povezovali z zbijanjem ošpičenega ožjega konca v razširjeni konec druge cevi ali pa s posebej izdelanimi kovinskimi spojkami, imenovanimi »prstani«. Za dodatno tesnitev so površino spoja pred združevanjem namazali z glino.

Pred vami je originalni primerek borove vodovodne cevi iz leta 1863.

Za ohranjanje čiste pitne vode in enake dostopnosti vode za vse sta se izoblikovali nenapisani pravili, in sicer: vsaka hiša je imela določeno uro v dnevu za napajanje živine pri malem koritu; pri vodnjaku je bilo prepovedano kakršno koli umivanje ali pranje, dovoljeno je bilo le natakanje vode za domov. Za vzdrževanje vodnega zajetja in lesenega vodovoda so vaščani poskrbeli z letnim čiščenjem izvira Sušica – pri tem so sodelovali ženske in otroci, ki so z lesenimi skodelicami oziroma latvicami iz izvira odstranjevali mulj. Vaščani so preverjali kakovost vode z naseljevanjem rib in opazovanjem hitrosti naraščanja količine zelenih alg v vodnjaku.

Lesena gradnja, slamnate strehe in črne kuhinje so v sredini 19. stoletja predstavljale večjo nevarnost požarov v strnjeni vasi, zato so bile v ta namen organizirane nočne vaške straže. Stražo sta sestavljala dva dežurna čuvaja, ki sta vas od mraka do jutra varovala pred požarom. Vodnjak je s svojo zasnovo služil kot vodohran v primeru požara in je pomembno prispeval k ohranitvi vasi, saj sta neposredna bližina vode in dobra organiziranost vaščanov lahko preprečili požar ali pa zmanjšali nevarnost za širjenje ognja na sosednje hiše.

Izgradnja Zgornje štirne v središču vasi je vaščanom zelo skrajšala razdaljo do nahajališča čiste sveže vode, kar jim je posledično prineslo več prostega časa za izobraževanje, branje knjig, učenje novih obrti in druženje. Tekoča pitna voda privablja obiskovalce, zato so se lahko v okolici vodnjaka razvile gostinska, trgovska in obrtna dejavnost. Zgornja štirna je z razvojem dejavnosti veliko prispevala k rasti osrednje vloge naselja Nova vas kot gospodarskega in upravnega središča Bloške planote.

Skrivnost pa ostaja podoba vaškega moža, ki je s svojo ustvarjalnostjo in vizionarskim razmišljanjem omogočil izvedbo naprednega vodnega objekta, ki je izboljšal kakovost življenja vsem družbenim slojem v vasi.

Ker je bila okolica vodnjaka v zadnjem času zelo zapuščen, ustni viri pa so se izgubljali, smo člani Društva Voda poskrbeli za obnovo okolice in zbrali ustna izročila o nastanku vodnjaka in njegovi družbeni vlogi. Edini materialni vir nastanka je izklesana letnica izgradnje na obodu vodnjaka. Vodnjak je vpisan v register nepremične kulturne dediščine pod evidenčno številko 14326.

Nova vas, oktober 2013

DRUŠTVO VODA

OBČINA BLOKE